

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

БЛИК РУСЛАНА СЕРГІЙВНА

УДК 332.135:339.9(477.85)(4-01)

**ФАКТОРИ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ
ЗВ'ЯЗКІВ ПРИКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЙ
(НА ПРИКЛАДІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
ТА ЄВРОРЕГІОНУ “ВЕРХНІЙ ПРУТ”)**

Спеціальність: 08.10.01 – Розміщення продуктивних сил
і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Львів – 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.

- Науковий керівник:** доктор економічних наук, професор
Євдокименко Валерій Кирилович,
Буковинський університет,
перший проректор
- Офіційні опоненти:** доктор економічних наук, професор
Новицький Валерій Євгенович,
Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України,
заступник директора;
- кандидат економічних наук
Сторонянська Ірина Зеновіївна,
Інститут регіональних досліджень НАН України,
старший науковий співробітник.
- Провідна установа:** Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, відділ
регіональної політики та розвитку територій, м. Київ.

Захист відбудеться “29” січня 2007 р. о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.154.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук в Інституті регіональних досліджень НАН України за адресою: 79026 м. Львів, вул. Козельницька, 4.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту регіональних досліджень НАН України за адресою: 79026 м. Львів, вул. Козельницька, 4.

Автореферат розісланий “29” грудня 2006 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

Жовтанецький В.І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Здобуття Україною незалежності, перехід до ринкових умов господарювання зумовили необхідність всебічних наукових досліджень процесів становлення та функціонування систем економічних зв'язків країни в нових умовах перехідного та постперехідного періоду.

Розвиток економічних зв'язків – необхідна умова ефективного функціонування економіки регіону, оскільки такі зв'язки забезпечують відкритість економічної системи, обмін товарами, послугами, фінансовими ресурсами, робочою силою та інформацією. Саме система економічних зв'язків інтегрує адміністративно-територіальні утворення до єдиного гео економічного простору, і на сучасному етапі, у період глобалізації, стає провідним структуроутворюючим чинником формування регіональних систем господарювання, консолідує та інтегрує світовий та регіональні ринки.

В Україні проблематику міжнародної економічної діяльності, в тому числі місце і роль регіонів у становленні систем економічних зв'язків міжнародної інтеграції, вивчають такі вчені як: П.Беленький, О.Білорус, З.Бройде, В.Будкін, І.Бураковський, Б.Данилишин, М.Долішній, Є.Кіш, Ю.Макогон, М.Мальський, В.Мікловда, Н.Мікула, А.Мокій, В.Новицький, В.Пила, С.Писаренко, І.Сторонянська, Л.Чернюк, І.Школа та інші. Європейський досвід з питань євро регіонального співробітництва в контексті євроінтеграції досліджували такі зарубіжні вчені як: М.Андерсен, К.Гарві, С.Гарді, Ч.Джеффри, М.Кітінг та інші. Аналізом суті інтеграційних процесів на різних таксономічних рівнях займалися зарубіжні дослідники: А.Вільямс, Б.Йохансен, Д.Норт, К.Солоу, І.Фішер та інші. Теоретичний та емпіричний матеріал, напрацьований цими вченими є науковим підґрунтям, передумовою і теоретико-методологічною основою даного дослідження.

Науково-теоретичні та прикладні розробки вітчизняних і зарубіжних вчених всебічно розкривають особливості розвитку міжнародних економічних відносин у світі в цілому та в окремих його частинах, пропонують сучасні методи управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств, фірм, організацій. Натомість відчувається брак публікацій, які б системно аналізували базові поняття категоріального апарату, що описують процеси становлення систем економічних зв'язків. Це в першу чергу стосується розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіонів країни та формування транскордонних систем економічних зв'язків.

Значимість досліджуваної теми посилюється стратегічною важливістю обраного напрямку, оскільки оптимальна система економічних зв'язків України та її регіонів є базовою основою практичної реалізації стратегічного курсу держави на європейську інтеграцію, успішне втілення якого у життя сприятиме активізації економічної діяльності громадян та суб'єктів господарювання

країни, зростанню потенційних можливостей реалізації економічного потенціалу її регіонів, що, безумовно, покращить добробут людей, зробить їх життя більш комфортним і прогнозованим.

Актуальність і наукова значимість окреслених проблем зумовили вибір теми дисертаційної роботи, визначили предмет і об'єкт, мету і конкретні завдання дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дисертаційного дослідження пов'язаний з науковими темами, які виконувалися у Чернівецькому національному університеті ім. Ю.Федьковича – “Регіональні фактори науково-технологічної (інноваційно-інвестиційної) моделі сталого екологічно безпечного економічного розвитку” (№ державної реєстрації 0199U001897), а також в Інституті регіональних досліджень НАН України: “Механізми реалізації регіональної політики в умовах формування національної економіки” (№ державної реєстрації 0100U002572), “Регіональні суспільні системи: організаційно-економічний механізм їх формування і розвитку в умовах соціально-орієнтованої ринкової економіки” (№ державної реєстрації 0104U005507). В рамках названих тем дисертантом досліджувались проблеми формування механізмів зовнішньоекономічної діяльності регіонів та їх місця в системі заходів державної регіональної політики.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування концептуальних теоретико-методологічних засад трансформації економічних зв'язків регіону та надання методичних рекомендацій щодо їх оптимізації в умовах соціально-економічних змін на прикордонних територіях держави.

Досягнення поставленої мети обумовило необхідність вирішення наступних завдань:

- здійснити аналіз існуючих методологічних підходів до визначення суті економічних зв'язків регіону та його прикордонних утворень;
- на основі аналізу світового та європейського досвіду визначити принципи та особливості функціонування систем економічних зв'язків на регіональному та міжрегіональному рівнях;
- обґрунтувати об'єктивність впливу просторового чинника на процеси трансформації економічних зв'язків регіону;
- провести аналіз розвиненості та оптимальності економічних зв'язків прикордонних територій регіону та процесів транскордонного співробітництва;
- розробити пропозиції щодо удосконалення системи економічних зв'язків прикордонних територій та шляхів прийняття доцільних управлінських рішень.

Об'єктом дослідження є система економічних зв'язків транскордонного регіону, **предметом дослідження** є теоретико-методичні засади формування системи економічних зв'язків прикордонних територій та їх динаміка.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою роботи є фундаментальні положення економічної теорії, теорії міжнародної інтеграції, регіональної економіки і транскордонного співробітництва.

У процесі проведення наукового дослідження для розкриття змісту основних понять і категорій автором використані методи теоретичного узагальнення і порівняння, систематизації; для розкриття суті процесів трансформації економічних зв'язків – системного підходу, для проведення аналізу стану економічних зв'язків у досліджуваних регіонах – економіко-математичні та статистичні методи.

Інформаційною базою для проведення дослідження слугували нормативно-правові акти, які прямо чи опосередковано регулюють економічну діяльність на прикордонних територіях, статистичні матеріали Державного комітету статистики України, Чернівецького обласного управління статистики, звітність відповідних підрозділів обласної державної адміністрації, дані про стан розвитку зовнішньоекономічної діяльності відповідних установ суміжних з Чернівецькою областю територій Румунії та Молдови.

Наукова новизна одержаних результатів. Проведені автором дослідження дозволили отримати наступні наукові результати:

вперше:

- сформульовано основні концептуальні напрямки трансформації економічних зв'язків прикордонних територій у період інтенсифікації глобалізаційних та інтеграційних процесів на міжнародному і міжрегіональному рівнях, що сприятимуть ефективній реалізації інтеграційної стратегії України;

удосконалено:

- класифікацію факторів активізації інтеграційних зв'язків прикордонних територій, що дає можливість сформувати систему економічних зв'язків прикордонних територій та окреслити організаційні та інституційні механізми їх регуляції;
- стратегічні підходи щодо активізації розвитку єврорегіону “Верхній Прут” з урахуванням напрямків транскордонного співробітництва господарюючих на прикордонних територіях суб'єктів та спільних адекватних заходів його коригування;

отримали подальший розвиток:

- понятійний та концептуальний інструментарій теорії транскордонного співробітництва, що описують побудову системи економічних зв'язків на різних ієрархічних рівнях управління;
- методологічний підхід щодо диференціації економічних зв'язків регіону, що поєднує оцінку наявних традиційних видів зв'язків (торговельних, інвестиційних) і тих, що впливають на

відтворювальні та ресурсні пропорції економіки регіону (міграційно-демографічних, туристичних).

Практичне значення одержаних результатів полягає в обґрунтуванні концептуальних теоретико-методологічних положень трансформації економічних зв'язків регіону та надання методичних рекомендацій щодо оптимізації системи економічних зв'язків регіону, які можуть слугувати підставою для прийняття управлінських рішень органами регіональної влади щодо вирішення проблем трансформації системи економічних зв'язків прикордонних територій та удосконалення методів управління зовнішньоекономічною сферою регіону в умовах розгортання процесів європейської інтеграції, а також використовуватися для координації транскордонного співробітництва відповідними структурами в єврорегіонах.

Наукові розробки здобувача використані Головним управлінням економіки Чернівецької обласної державної адміністрації при розробці Концепції соціально-економічного розвитку області на період до 2011 р., затвердженої рішенням № 163-12/03 7-ої сесії 24 скликання Чернівецької облради 17 грудня 2003 р. (довідка № 01/1745 від 27.09.2006 р.), використані в напрацюваннях Робочої Комісії Єврорегіону “Верхній Прут” з питань економіки, інфраструктури і туризму (довідка № 03/37 від 25.09.2006 р.), вони також застосовуються у навчальному процесі на економічному факультеті Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича при викладанні дисциплін “Зовнішньоекономічна діяльність”, “Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності”, “Міжнародна інвестиційна діяльність”, “Організація туристичної діяльності” (довідка № 38/2458 від 06.10.2006 р.).

Особистий внесок здобувача. Результати наукового дослідження, викладені у дисертації, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих автором дисертаційної роботи у співавторстві, використані лише ті, які є особистим науковим доробком здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи апробовані на міжнародних та всеукраїнських конференціях, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції “Інноваційні фактори ресурсно-екологічної безпеки Карпатського регіону” (Чернівці, 2001 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Стратегія регіонального розвитку: методологія формування, муніципальна специфіка, механізм реалізації” (Чернівці, 2004 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Фінансово-економічні та інституційні чинники розвитку регіону” (Чернівці, 2005 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Стратегічний розвиток регіону” (Чернівці, 2006 р.), а також наукових семінарах економічного факультету Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, Інституту регіональних досліджень НАН України.

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження автором опубліковано 14 наукових праць загальним обсягом 6,6 д. а., в т. ч. у фахових виданнях 8 наукових праць загальним обсягом 4 д. а., з них особисто автору належить 3,5 д. а.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (188 найменувань), 5-ти додатків. Повний обсяг дисертації складає 181 стор. тексту, включає 12 таблиць і 24 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі “**Теоретико-методологічні основи формування та розвитку економічних зв’язків прикордонних територій**” висвітлено основні концептуальні положення щодо напрямів трансформації економічних зв’язків прикордонних територій, розкрито суть поняття економічних зв’язків, проаналізовано роль прикордонних територій Карпатського регіону у формуванні системи економічних зв’язків та у розвитку євроінтеграційних процесів.

Під економічними зв’язками регіону автор розуміє обмін з іншими регіонами та країнами продуктами матеріального виробництва, енергією, послугами, інформацією на основі міжнародного поділу праці. Це поняття в процесі дослідження було співвіднесене із близькими та спорідненими поняттями.

В процесі вивчення літературних джерел з предмету дослідження з’ясовано, що найбільш широко розробленою класифікацією є система зовнішньоекономічних зв’язків, яка включає торговельні, інвестиційні, науково-технічні, кредитно-фінансові, туристичні зв’язки, а також зв’язки зі спеціалізації та кооперування, які більш доречно було б назвати виробничими (рис.1).

Рис. 1. Види зовнішньоекономічних зв’язків

Таким чином, спираючись на наведену класифікацію, запропоновано досліджувати економічні зв'язки прикордонного регіону з точки зору їх ролі у формуванні видів економічної діяльності на прикордонні, як то: торгівлі, науково-технічного співробітництва, співробітництва у банківсько-фінансовій сфері, сфері транспорту і зв'язку. Окрему групу зв'язків складають трудові, або міграційно-трудова зв'язки, дослідженню яких через специфіку аналізованого регіону автором приділено значну увагу.

Погоджуючись з існуючими у науковій літературі підходами до дослідження економічних зв'язків потрібно відзначити, що формування, функціонування і, відповідно, дослідження економічних зв'язків відбувається на різних таксономічних рівнях: глобальному, міжнародному, національному, регіональному та локальному.

На міжнародному рівні країни та, частково, їх регіони формують системи інтернаціональних економічних зв'язків, які є компонентами глобальної економічної системи, але можуть досліджуватися відносно ізольовано, відповідно до поставленої мети наукового аналізу.

Власне регіональні системи економічних зв'язків доцільно виділяти з одного боку на субнаціональному рівні, на відміну від наднаціональних регіонів (наприклад, регіон Східної Європи, регіон Близького Сходу), з іншого, слід враховувати, що два і більше субнаціональних прикордонних регіонів можуть утворювати систему економічних зв'язків міжнародного рівня. Така система носитиме виражений транскордонний характер, формоутворюючою діяльністю буде міжнародне міжрегіональне співробітництво. Найбільш багатоплановими і повномасштабними системами, що функціонують на цьому рівні, є системи економічних зв'язків транскордонних регіонів.

В роботі доведено, що визначальним фактором, який впливає на формування системи економічних зв'язків регіону, є регіональна та зовнішньоекономічна політика країни. Також на розвиток економічних зв'язків прикордонного регіону впливає прикордонне співробітництво з суміжними територіями країн-сусідів, та залучення території області до євроінтеграційних процесів на регіональному рівні, особливо її участь у єврорегіональних утвореннях.

В дисертації обгрунтовано класифікацію факторів формування розвитку економічних зв'язків. Зазначено, що, узагальнюючи існуючі у науковій літературі підходи, фактори, що впливають на розвиток економічних зв'язків, можна поділити на декілька великих якісних груп, а саме: природно-географічні, соціально-економічні, політико-правові, культурно-етичні, науково-технічні (рис. 2).

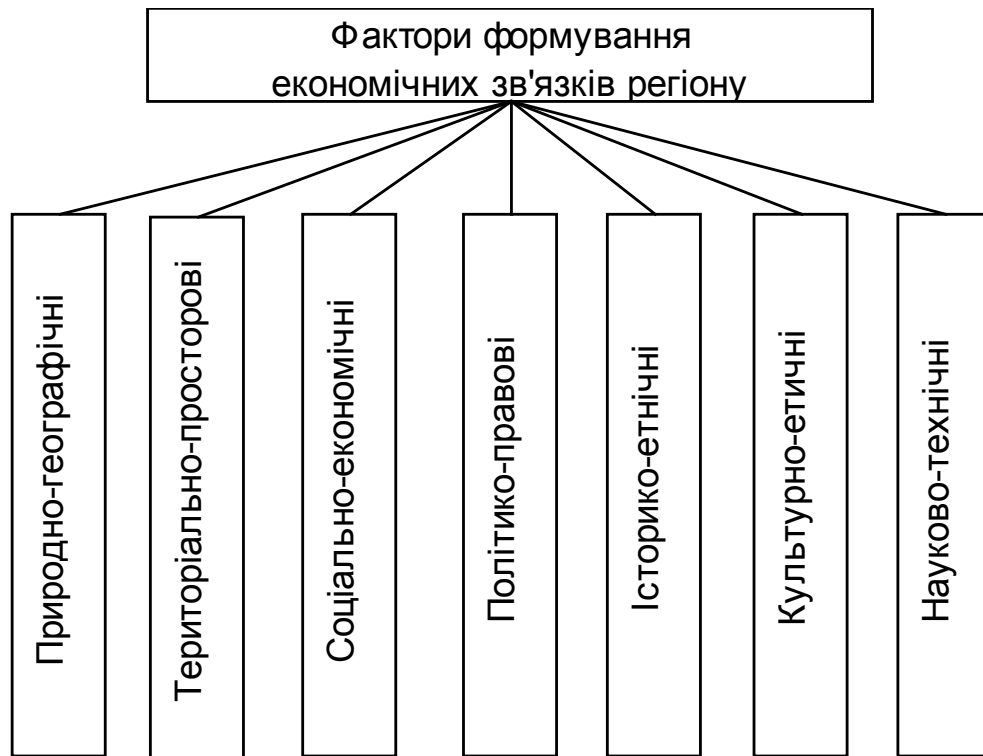

Рис. 2. Фактори, що впливають на економічні зв'язки регіону

Крім того, за терміном дії фактори трансформації економічних зв'язків регіону поділяються на постійно діючі, тимчасові та спорадичні, а також коротко-, середньо- та довготермінові. За характером дії – на просторові, організаційні та змішаної дії. За територією, масштабом дії – глобальні, національні, регіональні та локальні.

Всі системоутворюючі групи названих факторів діють не поодинокі, а комплексно, маючи при цьому надскладні взаємні впливи. Через це, при формуванні управлінських рішень щодо функціонування економічних зв'язків регіону, не слід перебільшувати дії окремих факторів.

Таким чином, на основі узагальнення теоретичного доробку вчених із даної проблематики, автором запропоновано класифікацію факторів активізації, що дозволяє сформувати систему економічних зв'язків прикордонних територій та окреслити організаційні та інституційні механізми їх регуляції.

У науково-теоретичному плані аналіз передумов і факторів розвитку економічних зв'язків регіону дає можливість зробити висновок про те, що дана проблема, зокрема формування такого роду зв'язків у регіоні держави, може розглядатися принаймні у двох аспектах. З одного боку, регіон в системі економічних зв'язків вищого ієрархічного рівня (глобального, міжнародного), з іншого – вибудовування економічних зв'язків регіону назовні як “окремої одиниці”.

В роботі обґрунтовано, що поняття транскордонний регіон займає центральне місце в теоретичних положеннях щодо дослідження прикордонних територій. Прикордонну територію

можна визначити як територію будь-якого рангу і конфігурації, безпосередньо прилеглу до кордону. Якщо віднести до прикордонних територій адміністративно-територіальні утворення першого порядку (наприклад, області України, повіти Румунії чи воєводства Польщі), то прикордонні території виступатимуть тим соціально-економічним субстратом, на якому формуються прикордонні і транскордонні регіони.

В дисертаційному дослідженні проведено аналіз транскордонного співробітництва, яке фактично є інтегрованою формою різного роду зв'язків, що відбувається в межах прилеглих до кордону регіонів і охоплює, передусім, такі види економічних зв'язків, як торговельні, транспортні, трудові, фінансові, а також інформаційні й наукові.

За останні десятиліття дослідження соціально-економічних проблем розвитку прикордонних територій виокремилося у специфічний напрям регіональних економічних досліджень як в Україні, так і за її межами. Наслідком цього стало формування концепцій та теорії транскордонного співробітництва, зокрема у Львівській школі регіоналістики, на основних положеннях яких проведені дослідження, здійснені автором.

Підсумовуючи отримані результати слід зазначити, що при дослідженні означених вище процесів, аналізі системи економічних зв'язків регіону, наданні рекомендацій у цій сфері, слід пам'ятати, що національні держави залишаються на сьогодні ключовим гравцем у міжнародних економічних відносинах, є основними суб'єктами міжнародних організацій та угод, наділені авторитетом і легітимною владою у розв'язанні наднаціональних і субнаціональних (регіональних) проблем. Яким би інтегрованим не був світ сьогодні, національні держави відіграють у ньому ключову роль, створюють умови економічного зростання і компенсують наслідки конкуренції. Тому систему економічних зв'язків регіону слід досліджувати в контексті функціонування єдиної національної економіки країни, визначивши провідну роль загальнодержавної соціально-економічної стратегії, враховуючи загальнонаціональні економічні інтереси і фактори економічної безпеки держави.

У другому розділі **“Економічні зв'язки прикордонних територій Карпатського регіону в умовах трансформації економіки України”** розглянуто організаційно-економічні особливості формування і розвитку євро регіонів України, визначено роль економічних, рекреаційно-туристичних та міграційно-трудова зв'язків у розвитку євро регіону “Верхній Прут”, проаналізовано економічні зв'язки і розвиток міжрегіонального співробітництва Чернівецької області.

Наша держава співпрацює з сусідніми державами в межах таких євро регіонів як “Буг”, “Нижній Дунай”, Карпатський та “Верхній Прут”. До двох останніх входить аналізована в дисертації Чернівецька область.

Загалом, до складу чотирьох єврорегіонів входить 6 областей, 100 районів, 109 міст України та адміністративно-територіальні одиниці 7 країн Європи. Територія України, що входить до складу єврорегіонів, становить майже 20% від її загальної площі. На ній проживає понад 22% населення нашої країни.

Ефективність транскордонних зовнішньоекономічних зв'язків визначається, в першу чергу, обсягами експортно-імпортних поставок, які свідчать про рівень розвитку економічних зв'язків між країнами, що формують єврорегіон. Так, зокрема, дослідження особливостей зовнішньоторговельного обороту Чернівецької області з Румунією та Молдовою засвідчило, що у 2005 р. порівняно з 2001 р. відбулося зростання зовнішньоторговельного обороту в 1,5 рази: експорт товарів та послуг зріс на 19,6%, імпорт товарів і послуг – в 1,9 рази. Сальдо торговельного балансу склало 60972,35 тис. дол. США (табл. 2).

Таблиця 2

Зовнішня торгівля Чернівецької області з Румунією та Молдовою за 2001-2005 рр.

тис.дол.США

Країна	Експорт					Імпорт				
	2001	2002	2003	2004	2005	2001	2002	2003	2004	2005
Молдова	2894,70	4898,97	3149,50	3962,4	6770,49	222,10	295,11	819,80	1826,10	3976,17
Румунія	994,00	1716,15	1811,30	2902,80	4301,56	1227,48	1222,35	1646,60	3702,30	6451,43
Всього	3888,70	6615,12	4960,80	6865,20	11072,05	1449,58	1517,46	2466,4	5528,4	10427,6

На основі отриманих даних можна зробити висновок, що у торгівлі з Румунією спостерігалася тенденція до збільшення обсягів експорту, які у 2004 році становили 2902,8 тис. дол. США, а у 2005 році – 4301,56 тис. дол. США.

Обсяги імпорту товарів з Румунії склали у 2004 році 3702,3 тис. дол. США, у 2005 – 6451,43 тис. дол. США.

В роботі показано, що у торгівлі з Молдовою обсяги експорту у 2005 р. склали 6770,49 тис. дол. США, а обсяги імпорту становили 3976,17 тис. дол. США. Це свідчить про позитивне сальдо балансу в розмірі 2,7 млн. дол. США (табл. 2).

Щодо динаміки іноземного інвестування в область з Румунії та Молдови, встановлено, що протягом 1998-2001 рр. спостерігався стабільний обсяг (на рівні 120,1 тис. дол. США) румунського прямого інвестування в економіку Чернівецької області. Впродовж 2001 р. з'являються прямі іноземні інвестиції з республіки Молдова у сумі 331,20 тис. дол. США.

Проведений аналіз розвитку транскордонного туризму, за 2004-2005 рр. в Чернівецькій області показав, що розширилася мережа організацій, які надають населенню туристичні послуги. У 2005 р. цей вид послуг надавали 71 організація та 10 підприємств. У 2005 році область відвідали 3,8 тис. іноземних туристів з 49 країн світу, серед яких з Молдови 12,6% туристів, а з Румунії – 7%.

Основні показники, які характеризують соціально-економічні умови формування економічних зв'язків в єврорегіоні “Верхній Прут” свідчать про те, що він має необхідні природні передумови для розвитку туристичних зв'язків, натомість розвиток інфраструктури в регіоні є чинником, що негативно впливатиме на налагодження системи економічних зв'язків, оскільки регіон слабо забезпечений дорогами європейського рівня. Території регіону мають виражені ознаки периферійності відносно середніх показників держав, що його формують.

Проведене дослідження дало можливість зробити висновок про те, що найбільш розвинутою в єврорегіоні “Верхній Прут” є Чернівецька область України, яка має сприятливіші соціально-економічні умови для налагодження різнопланових економічних зв'язків в його межах.

Таким чином, в процесі дослідження з'ясовано, що тенденції розвитку економічних зв'язків прикордонних територій Карпатського регіону мають стійку позитивну динаміку зростання, що підтверджується поживленням економічної активності суб'єктів господарювання. Так, зокрема Чернівецька область має позитивне сальдо зовнішньої торгівлі товарами і послугами.

У третьому розділі **“Основні напрямки удосконалення економічних зв'язків регіону”** сформульовано пропозиції щодо вибору форм та напрямків активізації економічних зв'язків регіону, їх регулювання, а також посилення ролі єврорегіону “Верхній Прут” в розвитку прикордонних економічних зв'язків.

Основне завдання, яке стоїть на сьогодні перед Україною стосовно оптимізації систем економічних зв'язків регіонів, це, передусім піднесення рівня внутрішньодержавної інтегрованості, формування таких способів економічної взаємодії між суб'єктами діяльності в областях держави, які б зменшували імпорто- та експортозалежність вітчизняного виробництва. Це пов'язано із тим, що сучасний стан інтегрованості економік регіонів держави є вкрай незадовільним.

Утворення єврорегіону “Верхній Прут” завершило формування Україною системи спільних з країнами Центральної Європи транскордонних структур уздовж її західного кордону. Тому зараз найбільш актуальним завданням є визначення ефективних механізмів транскордонної співпраці та спільного субрегіонального співробітництва з європейськими партнерами і міжнародними структурами.

Однією з особливостей єврорегіону “Верхній Прут” є створення та функціонування в його складі Екоєврорегіону. Використання такої моделі надасть можливість забезпечити сталий соціально-економічний розвиток, покращити конкурентоспроможність продукції та послуг, підвищити рівень безпеки.

В дисертації надано пропозиції щодо підвищення ефективності транскордонних економічних зв'язків єврорегіону “Верхній Прут”:

1. Необхідно оптимізувати митні платежі для громадян і суб'єктів підприємницької діяльності, що займаються виробництвом та наданням послуг безпосередньо на території єврорегіону. Це дозволить поліпшити економічну ситуацію, збільшити бюджетні надходження та відновити традиційні економічні зв'язки. До такого партнерства слід віднести поставку молдовських овочів та фруктів для переробки на чернівецьких підприємствах, розширення експорту українських будівельних матеріалів до румунських повітів, розвиток сучасних видів прикордонного туризму, взаємовизнання відповідності товарів та послуг тощо.

2. Виявити спільні пріоритети регіонального розвитку та транскордонного співробітництва на коротко-, середньо- і довгострокову перспективу у контексті Програми інтеграції України до ЄС та Концепції державної регіональної політики.

3. Вивчити ємність та пріоритети регіональних ринків товарів, послуг та можливості транскордонної кооперації через єврорегіон “Верхній Прут”.

4. Визначити перспективи відновлення та подальшої розбудови прикордонної транспортної інфраструктури транс'європейських та місцевих залізничних, автомобільних сполучень в зоні майбутніх східних кордонів ЄС у контексті реалізації транзитної ролі України.

5. Сформувані і узгодити з членами єврорегіону оптимальну інфраструктуру державного кордону (мережі пунктів перетину кордону), зокрема встановити черговість облаштування існуючих і створення нових, визначити особливості візового режиму та порядку перетину кордону фізичними і юридичними особами, зареєстрованими на території єврорегіону.

6. Узгодити з членами і партнерами єврорегіону “Верхній Прут” наявні можливості та перспективи розвитку транскордонного туризму, необхідної для цього інфраструктури та інвестиційного потенціалу.

7. Активізувати підприємницьку діяльність, впровадити розроблені спільні економічні проекти, підвищити кооперацію між підприємствами на території єврорегіону “Верхній Прут”.

У процесі дослідження автором сформульовано також практичні рекомендації для оптимізації системи економічних зв'язків Чернівецької області, а саме:

- зменшення обсягів товарів, виготовлених з давальницької сировини, удосконалення організації посередницької діяльності у реалізації експортної продукції, оптимізації галузевої структури експорту товарів і послуг, реалізації інвестиційних проектів із залученням коштів іноземних партнерів, які охоплювали б повний цикл виробництва продукції, підсилення мотивації у пошуку зарубіжних партнерів підприємцями області;

- розвиток ділового співробітництва в рамках єврорегіону “Верхній Прут”, з цією метою запрошувати румунських та молдовських підприємців на бізнес-зустрічі та виставкові заходи у Чернівецькій області, ширше використовувати можливості єврорегіону при підготовці проектів угод про співробітництво підприємців області із зарубіжними партнерами;
- сприяння в співпраці та взаємодії з представниками іноземних фірм та компаній, розвитку міжрегіональних і міжнародних зв’язків для повнішого та ефективнішого використання потенціалу області, нарощення співробітництва, що сприяє виходу продукції буковинських підприємств на іноземні ринки;
- розширення торгово-економічних та науково-технічних зв’язків ділових кіл області з бізнесовими структурами зарубіжжя, активне створення передумов для збільшення експорту українських товарів на європейський ринок та задоволення потреб українського ринку за рахунок імпорту продукції іноземних підприємств;
- удосконалення практики організації виставкових заходів, які найбільш сприяють просуванню товарів місцевого товаровиробника на українському та закордонному ринках, створенню позитивного іміджу фірм, встановленню прямих виробничих, науково-технічних і торговельних зв’язків з іншими вітчизняними та іноземними підприємствами;
- сприяння здійсненню інтеграційних процесів, подальшому встановленню і поглибленню прямих контактів, зміцненню торгівельно-економічних зв’язків між Чернівецькою областю та окремими регіонами Російської Федерації, Республіки Білорусь та Молдови, використовуючи можливості у цій сфері торгово-промислових палат регіонів;
- формування за участю вчених та представників ділових кіл робочих груп з питань торгово-економічного та науково-технічного співробітництва з регіонами зарубіжних країн, зустрічі з делегаціями місцевого самоврядування та ділових кіл, які відвідують область в рамках міжрегіональних та міжурядових програм;
- проведення діяльності в напрямку зміцнення кадрового потенціалу забезпечення функціонування системи зовнішніх зв’язків регіону, в тому числі використовуючи можливості навчання за кордоном з метою сприяння підвищення ділової кваліфікації бізнесових кіл регіону.

Крім зазначених вище заходів, слід постійно вдосконалювати інформаційні та аналітичні матеріали з питань зовнішньоекономічної, підприємницької та митної діяльності, можливостей залучення інвестицій, пошуку ділових партнерів, експортно-імпортних можливостей з метою створення позитивного іміджу Чернівецької області.

Також необхідно сформувати мережу інституцій, які б на основі глибокого вивчення природно-ресурсного потенціалу, конкурентних переваг територій та зовнішніх ринків виробляли

відповідні маркетингові висновки для потенційних інвесторів і підприємців, які прагнуть займатися зовнішньоекономічною діяльністю.

В контексті трансформації системи економічних зв'язків Карпатського регіону слід зазначити, що кожна з сторін, яка бере участь у побудові системи економічних зв'язків повинна забезпечувати координацію того сектору діяльності міжрегіонального об'єднання, в якому вона має ліпші можливості, і внаслідок чого може краще забезпечувати цю діяльність. Чернівецька область в межах єврорегіону "Верхній Прут" могла б координувати діяльність в сфері транспортного забезпечення функціонування єврорегіону та забезпечувати такий бік функціонування єврорегіону, як представлення його економічних інтересів у міжнародних економічних об'єднаннях.

Таким чином, у дисертації сформульовано методологічний інструментарій розвитку економічних зв'язків прикордонних територій, визначено перспективи розвитку єврорегіону "Верхній Прут" на основі удосконалення системи його економічних зв'язків.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало можливість зробити наступні висновки:

1. За останні десятиліття дослідження соціально-економічних проблем розвитку прикордонних територій виокремилося у специфічний напрям регіональних економічних досліджень в Україні та за її межами. Наслідком цього стало формування концепцій та теорії прикордонного та транскордонного співробітництва.

2. Кожний внутрішньодержавний регіон формує власну, більше чи менше розгалужену й повну систему економічних зв'язків. Такі системи є об'єктами регіональних наукових досліджень. Проводячи дослідження такого роду, не слід "виривати" регіон із загальнонаціонального контексту, адже головними для успішного спільного розвитку регіонів країни є системи національних міжрегіональних зв'язків.

3. Оптимальним щодо системи економічних зв'язків регіону є провадження переважно ліберальної політики, яке, втім, не виключає цільового обмеженого втручання державних органів різного рівня в економічну діяльність у цій важливій сфері господарства регіону.

4. Кожен етап інтеграційного розвитку – зона вільної торгівлі, митний союз, єдиний ринок та економічний союз має свій власний, на кожній стадії інтеграції все більш складний інструментарій регулювання зовнішньоекономічних та міждержавних політичних відносин, який слугує міжнародним макроекономічним тлом розгортання економічних зв'язків на субнаціональному рівні. Чим вищий ступінь інтегрованості економік країн, тим більш різноманітними за формою та більш інтенсивними стають економічні зв'язки між їхніми регіонами, вибудовуються цілі системи

міжрегіональної міжнародної економічної інтеграції, формується мережа євро регіонів вздовж кордонів країн.

Слід зазначити, що, як свідчить практика європейської інтеграції, безпосередні дієві механізми впливу на регіональний розвиток, а саме в цій сфері знаходиться система економічних зв'язків регіону, формуються під час переходу до формування єдиного ринку.

5. У Чернівецькій області економічні зв'язки реалізуються в таких основних формах: торговельно-економічне співробітництво, науково-технічне співробітництво, кредитні та валютно-фінансові відносини, а також міжнародне міжрегіональне та транскордонне співробітництво.

Транскордонне співробітництво, яке фактично є інтегрованою формою різного роду зв'язків, що відбувається в межах прилеглих до кордону регіонів вплинуло, передусім на розвиток таких окремих видів економічних зв'язків, як: торговельні, транспортні, трудові, фінансові, а також інформаційні і наукові зв'язки.

6. Розвиток зовнішньоекономічних зв'язків Чернівецької області має стійкі тенденції до зростання та поживлення економічної активності суб'єктів господарювання. Область має позитивне сальдо зовнішньої торгівлі товарами і послугами.

7. Чернівецька область має сприятливі природно-географічні та соціально-економічні фактори і слабо виражений вплив стимулюючих факторів для розвитку системи економічних зв'язків через нарощення їх густоти та інтенсивності шляхом реалізації відповідних кроків регіональної політики та зовнішньоекономічної політики на макрорівні. Результатом цих дій стануть позитивні структурні зрушення в структурі господарства регіону та його інтеграція до європейського економічного простору в складі національної економіки України.

Але поряд з наявністю значних потенційних можливостей розширення економічних зв'язків існує коло проблем, що створюють бар'єри та перешкоди для функціонування системи економічних зв'язків області. Для їх подолання у найбільших містах області необхідно сформувати мережу інституцій, які б на основі глибокого вивчення природно-ресурсного потенціалу, конкурентних переваг територій та зовнішніх ринків виробляли відповідні маркетингові висновки для потенційних інвесторів і підприємців, які прагнуть займатися зовнішньоекономічною діяльністю.

8. Початок функціонування євро регіону "Верхній Прут" характеризується позитивними зрушеннями у зовнішньоекономічній діяльності: збільшується обсяг зовнішньоторговельного обороту, прямих іноземних інвестицій тощо. Тобто створення євро регіону мало позитивний вплив на економіку регіону.

Успішний розвиток євро регіону "Верхній Прут" вимагає узгодженого формування його членами і трьома державами відповідної інфраструктури для реалізації спільних проектів. Головними рисами такої інфраструктури мають стати її дієздатність за існуючих

соціально-економічних умов і нормативно-правових складнощів та привабливість для потенційних інвесторів.

Список опублікованих праць за темою дисертації

У фахових виданнях:

1. Осадчук Р.С. Маркетингове управління інтелектуальним капіталом підприємства як фактор економічної безпеки // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 113. Економіка. – Чернівці: Рута, 2001. – С.68-72.

2. Осадчук Р.С. Зовнішньоекономічна діяльність як одна з найважливіших пріоритетних складових стратегії економічного зростання в Україні // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 139. Економіка. – Чернівці: Рута, 2002. – С.25-30.

3. Осадчук Р.С. Пріоритетні напрямки розвитку єврорегіону “Верхній Прут”// Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 162. Економіка. – Чернівці: Рута, 2002. – С.47-52.

4. Осадчук Р.С. Розвиток зовнішньоекономічних зв’язків Чернівецької області // Регіональна економіка. – 2004. – №4. – С.205-211.

5. Осадчук Р.С., Максимчук М.В. Види, форми та системи зовнішньоекономічних зв’язків // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 195-196. Економіка. – Чернівці: Рута, 2004. – С.50-54. *Особистий внесок здобувача - зведена класифікація видів зовнішньоекономічної діяльності, обґрунтування виділення систем зовнішньоекономічних зв’язків різних таксономічних рівнів – 0,4 д.а.*

6. Осадчук Р.С. Регіональний аспект зовнішньоекономічної політики України // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 233. Економіка. – Чернівці: Рута, 2005 – С.85-89.

7. Осадчук Р.С. Міграційно-трудова зв’язки Чернівецької області: проблеми і шляхи їх подолання // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Політика демографічного розвитку: сучасний стан та її перспективи в західному регіоні України (Збірник наукових праць). Вип. 5(55) / НАН України. Інститут регіональних досліджень. Редкол.: відповідальний редактор академік НАН України М.І.Долішній. – Львів, 2005. – С.646-655.

8. Осадчук Р.С. Регулювання системи економічних зв’язків Чернівецької області: теоретичні проблеми та прикладні аспекти // Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 281. Економіка.– Чернівці: Рута, 2006. – С. 43-46.

В інших виданнях:

9. Осадчук Р.С. Особливості маркетингової діяльності підприємства, орієнтованого на зовнішньоекономічну діяльність // Молода нація. – К.: Смолоскип, 2000. – С.406-409.
10. Білик Р.Р., Гайнічеру М.І., Євдокименко В.К., Кифяк В.Ф., Маниліч М.І., Осадчук Р.С. та ін. Концепція соціально-економічного розвитку Чернівецької області на період до 2011 року – Чернівці: Прут, 2004.
11. Осадчук Р.С. Маркетинг в руслі проблем ресурсної та екологічної безпеки регіону // Міжнародна науково-практична конференція “Інноваційні фактори ресурсно-екологічної безпеки Карпатського регіону”. – Чернівці: Рута, 2001. – С.80-83.
12. Осадчук Р.С. Організаційно-економічні чинники транскордонного співробітництва // Стратегія регіонального розвитку: методологія формування, муніципальна специфіка, механізм реалізації. Матеріали XV міжнародної науково-практичної конференції. – Чернівці: Рута, 2004. – С.78-85.
13. Осадчук Р.С. Становлення нової моделі зовнішньоекономічної діяльності // Матеріали XVI міжнародної науково-практичної конференції “Фінансово-економічні та інституційні чинники розвитку регіону”, Чернівці, 25-26 березня 2005 року, – Чернівці: Рута, 2005. – С.569-571.
14. Осадчук Р.С. Система економічних зв'язків Чернівецької області та проблеми її регулювання // Стратегічний розвиток регіону. Матеріали XV міжнародної науково-практичної конференції, 11-12 травня 2006 року. Ч. I. – Чернівці, 2006. – С.355-358.

АНОТАЦІЯ

Білик Р.С. Фактори і тенденції розвитку економічних зв'язків прикордонних територій (на прикладі Чернівецької області та єврорегіону “Верхній Прут”). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.10.01 – Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка. – Інститут регіональних досліджень НАН України, Львів, 2006.

В дисертації розглянуто теоретико-методологічні основи формування та розвитку економічних зв'язків прикордонних територій. На основі обґрунтування концептуальних положень трансформації економічних зв'язків запропоновано класифікацію факторів активізації інтеграційних зв'язків прикордонних територій, окреслено організаційні механізми їх регуляції.

Автором проаналізовано та узагальнено накопичений досвід функціонування єврорегіонів України. Визначено роль економічних, рекреаційно-туристичних та міграційно-трудова зв'язків у розвитку єврорегіону “Верхній Прут”. Здійснено аналіз тенденцій розвитку економічних зв'язків та міжрегіонального співробітництва Чернівецької області.

В роботі окреслено основні напрями удосконалення економічних зв'язків регіону, надано рекомендації з регулювання розвитку економічних зв'язків прикордонних територій, посилення ролі євро регіону “Верхній Прут” в розвитку прикордонних економічних зв'язків.

Ключові слова: економічні зв'язки, прикордонні території, транскордонне співробітництво, міжрегіональне співробітництво, євро регіон “Верхній Прут”, Чернівецька область, фактори.

АННОТАЦІЯ

Билык Р.С. Факторы и тенденции развития экономических связей приграничных территорий (на примере Черновицкой области и евро региона “Верхний Прут”). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.10.01 – Размещение производительных сил и региональная экономика. – Институт региональных исследований НАН Украины, Львов, 2006.

В диссертации рассмотрены теоретико-методологические основы формирования и развития экономических связей приграничных территорий. На основе обоснования концептуальных положений трансформации экономических связей предложена классификация факторов активизации интеграционных связей приграничных территорий, очерчены организационные механизмы их регуляции.

Под экономическими связями автор понимает взаимообмен государства или региона со странами мира продуктами материального производства, энергией, услугами, информацией на основе международного разделения труда. Это понятие в процессе исследования было соотнесено с близкими и родственными понятиями.

За последние десятилетия исследования социально-экономических проблем развития приграничных территорий выделилось в специфическое направление региональных экономических исследований в Украине и за ее пределами. Следствием этого стало формирование концепции и теории приграничного и трансграничного сотрудничества.

В диссертационном исследовании проведен анализ трансграничного сотрудничества, которое фактически является интегрированной формой разного рода связей, прилегающих к границе регионов, и охватывает, прежде всего, такие виды экономических связей как: торговые, транспортные, трудовые, финансовые, а также информационные и научные.

Автором проанализирован и обобщен накопленный опыт функционирования евро регионов Украины. Определена роль экономических, рекреационно-туристических и миграционно-трудовых связей в развитии евро региона “Верхний Прут”. Осуществлен анализ тенденций развития экономических связей и межрегионального сотрудничества Черновицкой области.

Анализ системы экономических связей еврорегиона “Верхний Прут” и Черновицкой области был осуществлен на основе предлагаемой автором классификации экономических связей региона в соответствии с выделенными видами связей.

Проведенное исследование дало возможность сделать вывод о том, что наиболее развитым в социально-экономическом отношении образованием в еврорегионе “Верхний Прут” является Черновицкая область Украины, которая имеет более благоприятные социально-экономические условия для налаживания разноплановых экономических связей в пределах еврорегиона.

Тенденции развития экономических связей пограничных территорий Карпатского региона имеют стойкую позитивную динамику роста, что подтверждается оживлением экономической активности субъектов ведения хозяйства. Так, в частности Черновицкая область имеет позитивное сальдо внешней торговли товарами и услугами.

В работе очерчены основные направления усовершенствования экономических связей региона, предоставлены рекомендации по регулированию развития экономических связей приграничных территорий, усилению роли еврорегиона “Верхний Прут” в развитии пограничных экономических связей.

Ключевые слова: экономические связи, приграничные территории, трансграничное сотрудничество, межрегиональное сотрудничество, еврорегион “Верхний Прут”, Черновицкая область, фактории.

SUMMARY

Bilyk R.S. Factors and progress trends of economic connections of boundary territories (on the example of the Chernivtsi region and European region “Verchnij Prut”). – Manuscript.

The dissertation on obtaining of scientific degree of the candidate of economic sciences on speciality 08.10.01. – Allocation of productive forces and regional economy. – The Institute of regional researches of NAS of Ukraine, Lviv, 2006.

In the dissertation theoretical-methodological bases of forming and development of economic connections of boundary territories are considered. On the basis of ground conceptual positions of transformation of economic connections classification of factors of activation of integrations connections of boundary territories is offered, organizational mechanisms of their adjusting outlined.

The accumulated experience of functioning of the European regions of Ukraine is analyzed and generalized by an author. Role of economic, recreation-tourist and migratory-labours connections in development of the European region “Verchnij Prut” certainly. The analysis of progress trends of economic connections and transregional collaboration of the Chernivtsi region is carried out.

In-process basic directions of improvement of economic connections of region outlined, recommendations from adjusting of development of economic connections of boundary territories are given, strengthening of role of the European region “Verchnij Prut” in development of boundary economic connections.

Keywords: economic connections, boundary territories, transfrontal collaboration, transregional collaboration Euroregion “Verchnij Prut”, Chernivtsi region, factors.